

Присяжнюк О.М.,
доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,

Україна, м. Одеса

ОСМАНСЬКА ІДЕОЛОГІЧНА ТРАДИЦІЯ ТА ВІЙСЬКОВИЙ МУЗЕЙ В СТАМБУЛІ

Офіційна ідеологія в Османській імперії рубежу XIX–XX ст. представляла собою досить складну систему поглядів на принципи будівництва держави і механізми її функціонування. Ця система була спрямована на регулювання широкого кола проблем і дозволяла генерувати різні способи легітимації влади. Імперська військова символіка залишалася найважливішим інструментом стабілізації влади [1, с.10]. Піддані повинні були асоціювати фігуру султана з військовою могутністю імперії. Оскільки військова та духовна міць тісно взаємопов'язані, образ султана невіддільний від сприйняття армії. Лише будучи доповненим військовою компонентою, він став однією з найважливіших офіційних церемоній Османської імперії. Однак в процесі знищення імперії та становлення незалежної турецької держави відбулася трансформація цієї доктрини в бік піднесення військової могутності минулих століть [1, с.12]. Перевага була віддана такому інструментарію, який, демонструючи мінливість імперської влади, цілком стабілізував і виправдовував значення військової міцності у свідомості громадян.

Основа музейної колекції Військового музею в Стамбулі була закладена після завоювання у 1453 році. Її ядром став арсенал зброї та військового спорядження, обладнаний в будівлі церкви Святої Ірини, на території палацу Топкапи. Після завоювання Єгипту у 1516 році сюди було перевезено зброю, що зберігалася в арсеналі мамлюків в Олександрії. Поступово зібрання арсеналу поповнювалося здобиччю, взятою в ході турецьких завоювань, а також подарунками іноземних послів та різними диковинками. Султан Ахмед III в 1726 році наказав здійснити реставрацію будівлі та перейменувати зібрання на «Арсенал» [5].

Сама будівля та виставлені в ній експонати серйозно постраждали при правлінні Селіма III і Махмуда II в ході заворушень яничар 1807 і 1826 років. Після ліквідації яничарського корпусу у 1826 році, по гіркій випадковості хтось із яничарів вирішив, що зброя, яка лежала там, їхня, і безліч цінних екземплярів зброї було просто знищено. Ще більших збитків завдали неналежні умови зберігання, через які багато експонатів безповоротно загинули. Лише у 1846 році в правління Абдул-Меджида I з ініціативи Ахмеда Фетхі-паші колишній арсенал був переобладнаний в музей старожитностей. Експозицію музею становили два відділення: колекція

старожитностей та колекція старовинної зброї. Султан Абдул-Азіз передав значну частину колекції старожитностей Археологічному музею Стамбула, після чого колекція зброї в церкві святої Ірини отримала свою нинішню назву Військового музею.

Колекція зброї постійно збільшувалась, тому у 1876 році в якості другого арсеналу та складу зброї почали використовувати будівлю ліцею Харбіє (Harbiye lisesi). На початку ХХ століття директором Військового музею був призначений Ферік Ахмед Мухтар-паша, який провів масу перетворень. У 1908 році було змінено офіційну назву на Султанський військовий музей, засновано бібліотеку, побудовано тир, а потім і кінотеатр [5]. Ферік Ахмед Мухтар-паша очолював музей до 1923 року та однією з яскравих його заслуг було відродження при музеї військового костюмованого оркестру «Мехтер». Цей оркестр має свою славу історію. Джерела припускають, що походження цього оркестру сходить до ХІІІ століття, в епоху сельджуків. Такі оркестри були у складі військ яничар і йшли попереду війська, підвищуючи його дух перед нападом. Традиція вважає, що оркестри мехтер були засновані у 1229 році, коли султан сельджуків Кейкубат ІІІ зробив беєм Османа Газі та вручив йому литаври і чашу як символи звання. Коли султан Махмуд ІІ знищив корпусу яничар, ансамблі мехтер також були розігнані, до тих пір, поки Ферік Ахмед Мухтар-паша не відновив цю традицію [4, с.189].

Оркестр знову був скасований у 1935 році за наказом міністра оборони Зека Апайдіна Бея і відновлений у 1952 році як установа, що представляє історичний інтерес. Сьогодні оркестр дає вистави кілька разів на тиждень в музеї і на офіційних церемоніях – як нагадування про колишню славу османів. У оркестру є свій характерний крок, маршу, чий ритм збігається зі словами: «милосердний боже, милостивий боже». Оркестр мехтер марширує позаду свого командира, чорбаджібаші, на якому головний убір, званий юскюф. За ним, праворуч і ліворуч йдуть, важливо маршируючи, носильники червоних та білих штандартів. Позаду них – дев'ять носіїв «плюмажів атаки», розташованих за червоними штандартами. Потім йде начальник оркестру, в центрі, за ним човган (дзвінки інструменти у формі півмісяця), зурни, труби, наккаре (маленькі литаври), цимбали, давул (басові барабани) і в кінці – кюс (великі барабани-литаври), які везуть на конях [4, с.191].

Музиканти оркестру стають у вигляді півмісяця та всі продовжують грати, крім наккаре, які сидять по-турецьки по праву сторону півмісяця; а проти годинникової стрілки рухаються зурни, басові барабани, цимбали і труби. Під час маршу музиканти роблять паузи через кожні три кроки, повертаючись наліво-направо в привітанні [5]. Оркестри мехтер – перш за все військові оркестри, тому вони включають в себе військові барабани близько метра заввишки, звані харбі кюс або кюс. Їх возили на верблюдах і гра на них за допомогою паличок вимагала величезного вміння. Евлія Челебі

писав: «Кожен кюс – величиною як купол лазні. Вони грають в свята і кожен їх звук подібний до грому» [2, с.219].

Крім вищезазначених інструментів, повний склад оркестру мехтер також включає в себе два типи зурни (джура і каба), курренай (вид рогу зі скошеним кінцем), свисток мехтер – духовий інструмент, подібний до кларнету, тамбурин і перкусійні інструменти. Під час вистав кюс розташовують на землі, в колі музикантів, а під час маршів їх возять на парі верблюдів або коней. Барабанщик б'є по кюсу справа і зліва. Кожну частину музикантів очолює ага. Начальник музикантів барабанщиків – башмехтер ага, а начальник всього оркестру – мехтербаші ага. Все ага і музиканти-чевган носять білі тюрбани навкруги кавуків (шапок), червоні халати поверх жовтих сорочок, шалі навколо талій та жовті шкіряні черевики. Решта музикантів одягнені так само, тільки їх кавуки і халати темно-синього кольору [5].

У 1950 році вмістилищем музею остаточно став будинок Османської військової академії (ліцею Харбіє), розташований недалеко від площі Таксим. Після реставраційних робіт у 1993 році Військовий музей набув свій нинішній вигляд і знову був відкритий для відвідувань. Музейна колекція налічує понад 9 000 експонатів, які розміщуються в 22 виставкових залах. Хронологія експозиції охоплює період з XV століття по сьогоднішній день. Серед експонатів широко представлена зброя та захисне спорядження XV–XVIII століть, вогнепальна зброя XVIII–XX століть. Частина виставок присвячена історії найбільш значущих воєн в історії Туреччини: завоювання Константинополя у 1453 році, битви при Галліполі, Турецькій війні за незалежність. Одним з найцікавіших предметів, виставлених у музеї, є ланцюг, який візантійці протягнули поперек входу в бухту Золотий Ріг, щоб затримати флот султана Мехмеда II у 1453 році. На окрему увагу заслуговує зал, присвячений Мустафі Кемалю Ататюрку. Інтерактивний проект Warspot пропонує познайомитися з деякими цікавими експонатами і побачити своїми очима, що носив і чим воював турецька воїн у XV–XVIII століттях [3].

Література

1. Абидулин А.М., Аюпова Н.И. Символы власти в Османской империи во время правления султана Абдул Хамида II (1876-1909). Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2015. № 1. С. 9-16.
2. Зайцев И.В., Орешкова С.Ф. Османский мир и османистика. М.: ИВ РАН, 2010. 516 с.
3. Козленко А. Военный музей в Стамбуле; [Електронний ресурс]; Режим доступу до ресурсу // <https://warspot.ru/9933-voennyu-muzey-v-stambule>
4. Рог А.В. Эволюция жанровой парадигмы в искусстве Турции XX века: парадоксы новизны в рецепции европейской традиции. Східний світ. 2016. №73. С. 181-201.
5. Military Museum and Cultural Center Command. Catalog. 65 p.